

Osposobljavanje odraslih za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu

Marko Bešker

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Osposobljavanje i usavršavanje odraslih za obranu i zaštitu putem ostvarivanja programskih aktivnosti društveno-političkih, društvenih i drugih organizacija razmatra se u kontekstu ostvarivanja jedinstvenog odgojno-obrazovnog sistema. Analizom su obuhvaćeni: osposobljavanje za obranu i zaštitu kao posebno odgojno-obrazovno područje u jedinstvenom odgojno-obrazovnom sistemu; problemi izbora oblika, metoda i sadržaja osposobljavanja i usavršavanja odraslih za obranu i zaštitu; rezultati istraživanja osposobljenosti za obranu i zaštitu koji su jednim dijelom rezultat aktivnosti promatranih organizacija. Zaključuje se potrebom daljnjeg usavršavanja predavača s područja suvremenih andragoških, didaktičkih i metodičkih saznanja.

Odgoj i obrazovanje za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu pojavljuje se kao posebno odgojno-obrazovno područje u jedinstvenom odgojno-obrazovnom sistemu socijalističkog samoupravnog društva. Podsjetimo se da se jedinstveni sistem osposobljavanja za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu ostvaruje planski i organizirano kroz tri segmenta:

1. Redovni školski sistem odgoja i obrazovanja za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu (obuhvaćeni su i integrirani sadržaji ONO i DSZ). On uključuje: predškolske ustanove, osnovne škole, srednje škole, više škole i fakultete i specijalizirane institucije.

2. Sistem permanentnog obrazovanja i usavršavanja za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu.

On uključuje: specijalizirane andragoške institucije, radnička i narodna sveučilišta, obrazovne centre ONO i DSZ i DPZ; osposobljavanje kroz OUR, MZ, DPO, društvene i druge organizacije.

3. Specijalizirane institucije za osposobljavanje u općenarodnoj obrani i društvenoj samozaštiti.

One uključuju: osposobljavanje u JNA, koje se sastoji od:

— odgoja i obrazovanja vojnika, jedinica, komandi i štabova,

- školovanja starješina (srednje i visoke škole),
- usavršavanja starješina.

Osposobljavanje u TO, koje se sastoji od:

- permanentnog osposobljavanja i usavršavanja vojnika, jedinica, starješina, komandi i štabova,
- obuke vanškolske omladine.

Osposobljavanje u CZ, koje se sastoji od:

- permanentnog osposobljavanja i usavršavanja pripadnika civilne zaštite, jedinica, starješina, komandi i štabova.

Osposobljavanje SUP-a, koje se sastoji od:

- permanentnog osposobljavanja i usavršavanja pripadnika, jedinica, organa i rukovodstava UP.

Obrana i zaštita su složene ljudske aktivnosti koje zbog stalne potencijalne ugroženosti društvenih vrijednosti zahtijevaju stalnu spremnost ljudi i njihovih asocijacija za suprotstavljanje (sprečavanje pojava ugrožavanja i ublažavanje učinaka ako je do ugrožavanja došlo) ugrožavanjima. Otuda i proizlazi potreba permanentnog obrazovanja i usavršavanja radnih ljudi i građana izvan redovnog školskog sistema.

S druge strane prisutna su društvena opredjeljenja za područjavanjem obrambeno-zaštitne funkcije u sistemu socijalističkog samoupravljanja. Ta opredjeljenja otvaraju nove potrebe za osposobljavanjem ljudi da mogu biti aktivni činioci u procesu područjavanja ove društvene funkcije. Naime, nije dovoljno da ljudi budu osposobljeni samo za aktivno sudjelovanje u izvršavanju obrambeno-zaštitnih zadataka u vrijeme ugroženosti, nego moraju biti dovoljno osposobljeni i za aktivno sudjelovanje u ostvarivanju tog društvenog odnosa u sistemu socijalističkog samoupravljanja.

Naš je interes da sagledamo oblike i metode ostvarivanja zadataka osposobljavanja odraslih za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu putem programiranog djelovanja društveno-političkih organizacija, društvenih organizacija i udruženja građana i teškoće na koje se nailazi u ostvarivanju ovih zadataka. Na osnovi iskustava, stručnih i naučnih saznanja treba naznačiti perspektive i definirati otvorena pitanja u daljnjim aktivnostima društveno-političkih, društvenih i drugih organizacija na zadacima osposobljavanja odraslih za obranu i zaštitu. Zadatak je vrlo složen, ali svjesni činjenice da bez kvalitetnog izvršavanja ovih zadataka nema ostvarivanja idejno-klasnih interesa radničke klase u sistemu socijalističkog samoupravljanja, moramo se baviti ovim problemom.

O mjestu i ulozi društveno-političkih, društvenih i drugih organizacija u zadacima osposobljavanja za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu precizno govore odredbe Zakona o ONO i brojne odluke, smjernice i rezolucije najviših organa DPO i DPZ. To što je zakonski i društvenim opredjeljenjima utvrđeno ne znači da možemo biti sasvim zadovoljni i njihovom realizacijom. Razloga ima više, a ovdje ćemo analizirati samo pet.

Prvo. Postavljeni zadaci su vrlo kompleksni i za realizaciju traže dobru stručnost i dovoljnu andragošku i didaktičko-metodičku osposobljenost izvršilaca. Konstatacija proistječe iz prirode i sadržaja zadataka koji se moraju

promatrati dvojako: kao zadaci društveno-političkih organizacija i zadaci društvenih organizacija i udruženja građana.

Zadaci društveno-političkih organizacija

1. Idejno-političko osposobljavanje (stjecanje znanja, razvijanje motivacije, stavova, svijesti, opredjeljenja, interesa, mobilizacije i sl.) članstva za ostvarivanje obrambeno-zaštitne funkcije u sistemu socijalističkog samoupravljanja.

2. Osposobljavanje organa i tijela za koordiniranje i usmjeravanje obrambenih priprema i provođenje mjera i aktivnosti društvene samozaštite u OUR, MZ, SIZ, DPZ, DO i UG s aspekta idejno-političkih zadataka.

3. Osposobljavanje organa i tijela unutar samih DPO za djelovanje u ratu i drugim izvanrednim prilikama.

Zadaci društvenih organizacija i udruženja građana

1. Idejno-političko osposobljavanje članstva za ostvarivanje obrambeno-zaštitne funkcije u sistemu socijalističkog samoupravljanja.

2. Stručno osposobljavanje za neposredno ostvarivanje obrane i zaštite u skladu s osnovnim programom aktivnosti.

3. Osposobljavanje drugih subjekata općenarodne obrane i društvene samozaštite (posebno specijalističkih kadrova) za provođenje obrambenih priprema i provođenje mjera i aktivnosti društvene samozaštite.

4. Osposobljavanje organa i tijela unutar samih organizacija i udruženja za djelovanje u ratu i drugim izvanrednim prilikama.

Drugo. Članstvo organizacija je vrlo heterogeno (naročito kod DPO) sa stajališta: prethodnog obrazovanja, socijalnog statusa, dobi, motivacije, stavova, opredjeljenja, iskustava u toj problematici i dr. To utječe na organizaciju, izbor oblika, metoda i sadržaja odgoja i obrazovanja.

Treće. Kadrovi koji se angažiraju u ostvarivanju odgojno-obrazovnih zadataka (realizatori programa) često nisu dovoljno osposobljeni za andragoške aktivnosti koje obavljaju. S druge strane im također vrlo često nedostaju kvalitetna znanja iz područja obrane i zaštite.

Četvrto. Nisu stručno i znanstveno razrađeni modeli (metode, oblici, organizacioni oblici) koji su najpogodniji za usklađivanje odgojno-obrazovnih potreba s mogućnostima koje se mogu ostvarivati kroz aktivnosti društveno-političkih i društvenih organizacija te udruženja građana.

Peto. Različite publikacije, brošure i priručnici edukativnog karaktera namijenjeni članstvu pisani su suviše stručno i nerazumljivo za široki krug korisnika kojima su namijenjeni. Zbog loše uredenosti i opremljenosti ne izazivaju interes kod radnih ljudi i građana. Tu valja pridodati još niz činilaca koje bi valjalo sagledati jer bitno utječu na realiziranje postavljenih ciljeva u ostvarivanju uloge društveno-političkih i društvenih organizacija te udruženja građana u osposobljavanju za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu.

Radi ilustriranja prednjeg navode se i drugi činioci koji su objektivna prepreka za potpuno ostvarenje mjesta i uloge društveno-političkih, društvenih i drugih organizacija u provođenju zadataka odgoja i obrazovanja ljudi za obranu i zaštitu.

Ti drugi ograničavajući činioci najčešće se odnose na financijske mogućnosti, prostorne i radne uvjete, razvijenost suradnje s organima ONO i DSZ osnovnih DPZ, programirano djelovanje u području ONO i DSZ, nedovoljno razvijeno susretno planiranje svih činilaca osposobljavanja za ONO i DSZ na nivou DPZ, raskorak između broja formalnih članova organizacija i aktivnih koji sudjeluju u ostvarivanju programa rada organizacija ili udruženja te brojni drugi, koje bi trebalo analizirati u nekom drugom radu.

I pored dosad navedenih prepreka u provođenju permanentnog odgoja i obrazovanja preko društveno-političkih, društvenih organizacija te udruženja građana, ne bi trebalo shvatiti da u jedinstvenom sistemu osposobljavanja za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu nema rezultata u permanentnom osposobljavanju i usavršavanju odraslih koji rezultiraju iz programске aktivnosti društveno-političkih organizacija, društvenih organizacija i udruženja građana. Naprotiv, rezultati su vrlo uočljivi,¹ ali je nužno pristupiti stručnom i naučnom proučavanju problema te na osnovi dobivenih saznanja povećavati efikasnost, ekonomičnost i, naravno, kvalitet osposobljenosti ljudi koja rezultira iz realizacije programa ONO i DSZ organizacija i udruženja. Sve dok nam se konstatacije stanja ostvarivanja ove društvene funkcije baziraju na ocjenama i procjenama bez utemeljenja u rezultatima naučnoistraživačkog rada, nećemo sagledati sve bitne činioce koji su kočnica u potpunom ostvarenju zakonskih i društvenih opredjeljenja o mjestu i ulozi organizacija i udruženja u ostvarivanju osposobljavanja ljudi za ONO i DSZ.

Rezultati istraživanja osposobljenosti za obranu i zaštitu članova društveno-političkih organizacija, društvenih organizacija i udruženja građana

U ovome području nije bilo posebnih istraživanja naznačenog problema, ali je bilo djelomičnog sagledavanja problema unutar drugih projekata i stručnih analiza (M. Bešker, Struktura osposobljenosti radnih ljudi u proizvodnom radu za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu, FPN Zagreb, 1981—1986). Uvažavajući pored ovoga izvještaje i analize pojedinih društvenih organizacija moguće je vršiti djelomično uopćavanje koje treba poslužiti kao inicijativa za bavljenje ovim istraživačkim problemom.

Istraživanjem je obuhvaćeno članstvo deset organizacija SSRN, SKJ, SS, SSO, SRVS, Streljačkog saveza, Saveza izviđača, Saveza radio-amatera, SFK, i Crvenog križa).

Tražeći odgovor na pitanje da li je shvaćena društvena uloga organizacija i udruženja u ostvarivanju općenarodne obrane i društvene samozaštite u dijelu osposobljavanja ljudi kroz planske aktivnosti, rezultati pokazuju sljedeće:

— svi organi, organizacije i udruženja ističu značenje svoje organizacije u ostvarivanju općenarodne obrane i društvene samozaštite;

¹ Zbornik materijala s jugoslavenskog savjetovanja »Društvene organizacije i udruženja građana u sistemu ONO i DSZ«, »Odbrana i zaštita« br. 3—4/87, Beograd.

— članovi izvršnih tijela u 60% slučajeva poznaju samo neke zadatke koje ostvaruju u sistemu obrane i zaštite;

— oko 90% članova ističe samo potrebu posjedovanja stručnih znanja, vještina i navika s područja aktivnosti organizacije neophodnih u osposobljavanju za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu;

— članovi društvenih organizacija, izuzevši veći broj članova SRVS, ne vide potrebu za osposobljavanjem i aktivnošću na izvršavanju općih zadataka idejno-političkog djelovanja.

Iz dobivenih pokazatelja dade se zaključiti da organi i članstvo društveno-političkih, društvenih i drugih organizacija ne vide sveukupnu funkciju organizacije u ostvarivanju obrane i zaštite, a time ni pravu dimenziju provođenja osposobljavanja za obranu i zaštitu unutar aktivnosti organizacije.

Članstvo stručnih organizacija i udruženja osjeća samo jednu dimenziju (stručnu) kao posebno značajnu za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu.

Stav o potrebi permanentnog osposobljavanja svih društvenih činilaca za obranu i zaštitu u korelaciji je s članstvom ljudi u SSJ, SKJ, SRVS, dok je stav prema izraženoj društvenoj potrebi za dodatnim osposobljavanjem srednjoškolske omladine za obranu i zaštitu u korelaciji sa članstvom u SSO.

Stavovi ljudi u bilo kakvoj potrebi permanentnog osposobljavanja za obranu i zaštitu nisu u korelaciji s članstvom u društvenim organizacijama i udruženjima građana, izuzevši članstvo u SRVS.

Istražujući osposobljenost članova promatranih organizacija za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu pokazalo se:

1. Povezanost između znanja iz obrane i zaštite i broja članstva u društveno-političkim i društvenim organizacijama je srednja: $r = 0,28$ (Pearsonov r). Najniža znanja su kod onih ljudi koji nisu članovi DPO i DO ili su članovi samo SSJ i SSRN. Očito se radi samo o formalnom članstvu bez aktivnosti u radu organizacije.

2. Članovi SKJ i SRVS imaju znatno viša znanja (razlike su statistički značajne na razini $p < 0,01$) od onih koji nisu članovi tih organizacija.

Vjerovatno je to rezultat sistematskog permanentnog osposobljavanja članstva za obranu i zaštitu.

3. Članstvo u ostalim društveno-političkim organizacijama ne pokazuje značajne statističke razlike u znanju iz obrane i zaštite u odnosu na one koji nisu članovi tih organizacija.

4. Članovi društvenih organizacija (izuzevši SRVS) pokazuju više znanja od onih koji nisu članovi tih organizacija samo iz područja osnovne programske aktivnosti tih organizacija.

5. Istražujući motivaciju i stavove prema obrani i zaštiti članova društveno-političkih, društvenih i drugih organizacija rezultati su pokazali da su samo članovi SKJ i SRVS sa statistički značajnim razlikama (pozitivniji su) od onih koji nisu članovi tih organizacija. Ovo se može tumačiti kao rezultat sistematskog osposobljavanja za ovu društvenu funkciju i kao rezultat opredijeljenosti članstva za problematiku obrane i zaštite.

Oblici i metode osposobljavanja odraslih putem programiranih aktivnosti društveno-političkih organizacija, društvenih organizacija i udruženja građana

U svrhu dobivanja odgovora na postavljeni problem bilo je potrebno analizirati metodička i organizacijska rješenja koja se koriste u osposobljavanju odraslih na području obrane i zaštite a realiziraju se u programskoj aktivnosti društveno-političkih, društvenih i drugih organizacija. Nakon izvršenih analiza moguće je ustvrditi da nema zajedničkih karakteristika u primjeni metodičkih i organizacijskih rješenja kod analiziranih organizacija u provođenju programa osposobljavanja odraslih za obranu i zaštitu. S obzirom na to da prostor ne dozvoljava analizu svih specifičnosti u ostvarivanju ovih društvenih zadataka, morat ćemo se zadovoljiti općim konstatacijama i ilustracijama modela rada SRVS na osposobljavanju odraslih za obranu i zaštitu. Opća je konstatacija da se kod svih analiziranih organizacija, izuzevši organizacije SRVS i dio organizacija SSO, u radu ne primjenjuju suvremena saznanja andragogije, didaktike i metodike, što rezultira vrlo niskim stupnjem ekonomičnosti i efikasnosti provođenja cjelovitog osposobljavanja odraslih za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu. Najveći nedostaci ovoga odgojno-obrazovnog rada su što kod nekih organizacija uopće nije prisutan odgojni rad — dimenzija odgoja.

Organizacije SRVS u ostvarivanju osposobljavanja za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu

Istraživanje se zasniva na prikupljenim pokazateljima općinskih organizacija SRVS u SR Hrvatskoj.

Planovi i programi osposobljavanja članstva izrađuju se srednjoročno i godišnje. Nakon realizacije godišnjeg plana i programa osposobljavanja vrše se analize i ocjene uspješnosti provedenog osposobljavanja. U posljednjoj godini srednjoročnog plana izrađuje se analiza ostvarenja planiranih odgojno-obrazovnih zadataka. Analize su osnova za izradu plana i programa za naredno srednjoročno razdoblje, odnosno godišnje analize koriste se za eventualne korekcije planiranih aktivnosti osposobljavanja članstva u narednoj godini.

Planovima i programima se obuhvaćaju tri područja osposobljavanja:

- 1) idejno-političko obrazovanje,
- 2) općevojno usavršavanje,
- 3) osposobljavanje za sudjelovanje u obrambeno-zaštitnom sistemu.

Organizacija osposobljavanja

Osposobljavanje se vrši kontinuirano u toku cijele godine. Zavisno od socijalne strukture članstva, biraju se pogodni termini (u krajevima gdje su članovi pretežno industrijski radnici jedanput mjesečno, subotom i nedjeljom, a u krajevima gdje je pretežno članstvo koje se bavi poljoprivredom obuka se intenzivnije izvodi u mjesecima kada nije sezona poljoprivrednih radova).

Nastava se organizira i izvodi u obliku predavanja, seminara, smotri, informativnih sastanaka, posjeta i debatih grupa.

Razvijeno je i samoobrazovanje kroz individualni rad članova.

Najčešći oblici nastave su frontalni, a pojavljuju se i grupni oblici rada.

Nastavne metode

U radu se koriste: metode usmenog izlaganja (predavanje, objašnjenje, opisivanje, pripovijedanje, dokazivanje), metoda razgovora, metoda demonstracije (predmeta, modela i maketa, specijalnih uređaja, slika, shema, procesa) i metoda vježbanja.

Nastavna sredstva

Najčešće se koriste audiovizualna nastavna sredstva (karte, sheme, grafikoni, fotografije, diaprojekcije, grafolije, makete, modeli, filmovi).

Pripreme nastavnika za rad

Pripreme se provode u dva smjera, i to: stručne i metodičke. Izvode se kolektivno i individualno. Kolektivne pripreme se organiziraju na dvije razine (na razini regije i u općini). U kolektivnim pripremama izlaže se koncepcija teme, vodi se rasprava o težišnim pitanjima, vodi se rasprava o metodama i oblicima rada i sl. Individualne pripreme omogućavaju nastavniku kreaciju nastavnog rada. Svaki nastavnik izrađuje pismenu pripremu i priprema nastavna sredstva i pomagala.

Izbor nastavnika za određenu temu vrši se iz aktiva predavača koji je formiran pri svakoj općinskoj organizaciji. Aktiv nastavnika ima svoj program rada i djeluje stalno. Kroz rad aktiva provodi se stručno, andragoško i didaktičko-metodičko osposobljavanje.

Literatura

Svake godine izrađuje se priručnik za osposobljavanje članova SRVS. Pored priručnika pojedine teme se izrađuju i u obliku lekcija. Članstvo se upućuje na praćenje stručnih časopisa. Većina organizacija pretplaćuje veći broj časopisa (financiranje iz članarine).

Evidencija o osposobljavanju i provjera osposobljenosti

Na razini republike u svim organizacijama se vodi jedinstvena evidencija osposobljavanja članstva. U toku svake godine vrši se provjera osposobljenosti zadacima objektivnog tipa.

Cilj prikaza ovog modela je da se sagleda složenost ostvarivanja osposobljavanja ljudi za obranu i zaštitu putem DIO, DO i UG.

Perspektive i otvorena pitanja u daljnjim aktivnostima osposobljavanja odraslih za obranu i zaštitu putem društveno-političkih, društvenih i drugih organizacija

Osposobljavanje odraslih putem DPO, DO i UG valja promatrati kao vrlo kompleksnu i nadasve društveno opravdanu aktivnost. Brojne teškoće i

trenutačne prepreke u ostvarivanju ovih zadataka svladat će se razmjerno podruštvljavanju poslova obrane i zaštite i razvoju andragoških i didaktičko-metodičkih saznanja iz područja osposobljavanja za obranu i zaštitu.

Nužna je veća društvena kontrola i verifikacija rada na ostvarivanju ovih zadataka.

Nužno je ulagati veće društvene napore u osuvremenjavanje ovog oblika osposobljavanja ljudi. Postepeno treba stvarati uvjete za kvalitetno samobrazovanje, koristeći pisane materijale, radio i televiziju.

Kadrovskoj osnovi (svima onima koji se pojavljuju u ulozi nastavnika) treba posvetiti posebnu pažnju. Posebno je važno osposobiti sve nastavnike (one koji su u procesu organiziranja i izvođenja nastave) iz područja andragogije, didaktike i metodike nastave obrane i zaštite.

Organizirati znanstvenoistraživački rad na tom području i na osnovi rezultata toga rada dalje usavršavati ove aktivnosti.

Marko Bešker

TRAINING ADULTS FOR TOTAL NATIONAL DEFENCE AND SOCIAL SELF-PROTECTION

Summary

The training and the improving of skills of adults for defence and protection through a program of activities by socio-political, social, and other organizations is considered here in the context of one segment of the country's unique educational system. The analysis comprises the training for defense and protection as a separate area of education within the unique educational system; the problems of selecting forms, methods, and contents of the training and the improvement of skills for adults aimed at defence and protection; the results of the research on the training for defence and protection that partly result from the activity of the organizations considered for this purpose. In conclusion, a further training of lecturers on andragogical, didactic, and methodical topics is being recommended.